

תזכיר טבת הוועד המפקח על בתי הספר של המזרחי
אל הוועדה העולמית ל"המזרחי" ב"ר"וי, בחדש מנחם-אב תרצ"ג

44

בימים הקשים שהגיעו למזרחי בעולם הגדול יש זיק
נחמה אחד להסתדרותנו: נשאר לנו מהימים הטובים רכוש של 7000
ילד בארץ ישראל שהוצאנו וגאלנו אותם מבתי ספר חילוניים
וקרבנו אותם לתורה. עלינו להזכיר בדברים קצרים מה שעבר על
החנוך בזמן האחרון, בשביל שתרע ועידתנו העולמית, מה דרך
החקונים והשכלולים, שהיא הועידה, יכולה להכניס בעתיד לחנוך
הרתי בא"י, שהמזרחי אפיטרופוס לו ואחראי לו.

תחילת העברת החנוך מן המוכנות היהודית לועד הלאומי
בשנה זו הצטיינה בזעזועים בחוק החנוך. הועד המנהל לעניני
החנוך רצה לבטל את האוטונומיה של המזרחי במני מורים כרצונו,
לבטל את סמכותו של המפקח הראשי של המזרחי בחור חבר מחלקת
החנוך ולשלול את דעת הועד המפקח בקביעת החקצוב לחנוך המזרחי.
גם בזכויות בחירת חברים מן המזרחי לועד החנוך ולועד המפקח
רצה הועד המנהל לשלוח יד. באותה השעה, עוד טרם הספיקו הצעות
אלו להכנס לדיון, וכבר למעשה השתלטו מנהלי החנוך מעצמם וקפחו
בהרבה מקומות את החנוך המזרחי במספר מורים ובמספר כתות הנחוצות,
ועל תשבון זה הרחיבו את החנוך הכללי.

מחלקת החנוך של הממשלה אף היא חסכה בהצעות של הגבלה
לחנוך המזרחי עד שהמפקח הראשי של המזרחי, הרב ברמן, ראה שאין
לפניו דרך אחרת בלתי אם להתפטר ממשרתו.

צבור המזרחי לכל עסקניו החשובים ביוזר בארץ, התעורר
למלחמה נגד ההתנקשויות הללו. סודרו אספות פומביות, נשלחו
משלחות לועד הלאומי, לעיריית תל אביב וגם לממשלה, פורסמו בהרבה
מקומות (תל אביב, חיפה, צפת, ראש פנה ועוד) החלטות של מחאה
פורסם תזכיר מאת המרכז העולמי של המזרחי, נכתבו מאמרים בעתונים
ודעה הקהל התענינה בדרישותינו הצודקות. סוף דבר, אחרי מלחמה של
שני חדשים, דחה הועד הלאומי את הצעות הועד המנהל, גם מחלקת
החנוך של הממשלה נאלצה לומר על דרישותיה הקיצוניות בהחאם
למכתבו הפרטי של הנציב העליון, סיר א. וקופ, ע"ש נשיא המסתדרותנו
הרב מ. ברלין. החלטת הועד הלאומי אשרה שוב בדברים מפורטים
וברורים את זכויות האוטונומיה של המזרחי בחוג החנוך הרתי.
כחוצאה מזה שב ברמן למשרתו בחור מפקח ראשי על בתי"הם של
המזרחי ובחור סגן מנהל מחלקת החנוך לזרם המזרחי.

ב.

אולם לא החזקה לבד גרמה לנו דאגות כה מרובות. חקצוב
החנוך צומצם ע"י הסוכנות והופחת פחאם למכוס של 40000 לא"י וגם
אוחו החקצוב המצומצם, שלמה הסוכנות בקשי ובשטרות לזמנים ארוכים.
דבר זה פגע בכלל במפעל החנוך הכללי - אולם לחנוך המזרחי הזיק
הרבה יותר.

ברשת החנוך הופחת בכלל מספר המורים. למורה, בהרבה
מקומות, נמסר מספר יוזר גדול של תלמידים ושל כתות, עד שלא
חסיד יכול הוא לשלוט בחנוכן ולהשיג תוצאות, כאלו שהיינו רגילים
אפיהן בשנים הקודמות. לא הרי הלמוד והחנוך בכחה של 30 ילד
כתרי החנוך בכחה של 60 ילד. לא הרי החנוך בכפר, כשמורה מלמד
בשתי כתות כשהן מצורפות ביחד, כהרי הלמוד בשלש או בארבע כתות

מצורפות. בהרבה בתי ספר היו מזכרתיים להפחית גם את מספר שעות הלימודים. והרי מובן שמורה המלמד מעט שעות בכחה גדולה או כשתי כוחות ב"חדר" אינו יכול בשום אופן לשלוט די בחנוך הילדים; לקדם את התפתחותה הרחיה והכללית ולהרכיש להם את אותה מדה הידיעות הנחוצה, כמו שיוכל לעשות מורה למספר קטן של תלמידים ובשעות מרובות.

נעשה עוד נחוח מסוכן לשם הקטנת ההוצאות. נסגרו כל גני הילדים, ומחובם הוצאו הפעילות ללא חנוך. ורק בערים העשירות נפתחו הגנים מחדש, בשעה שהמקומות העניים נשארו בלי גנים.

מחובת המזרחי למצא דרך להגדיל את תקציב החנוך. צירי המזרחי בקונגרס מחויבים לדרוש את הגדלת תקציב החנוך. האכספוקטיבה של הסוכנות, שהחייבה לתקציב 40000 לא"י לשנת תרצ"ד הוזרה בה ועומדת לתקציב רק 15000. הפחתה זו עלולה להחריב לגמרי את החנוך.

על המזרחי להצטרף בקונגרס לדרישותיו הצודקות של הישוב הארצי ישראלי כלפי הממשלה, המקצעת בחנוך ויוצרת עודפים בתקציב המדינה, בה בשעה שהיא מביאה את החנוך לידי צמצום מכסימלי. בולטת נטייה מצד הממשלה להנמיך את הגובה הקולטורי של היהודים בארץ ולקרבו לאותה מדה, אשר עליה עומדים השכנים, עמי אסיה הפראים למחצה או לגמרי, שאינם רוצים בלמוד ואינם מיינים את החנוך, ואשר בכל זאת מוציאה הממשלה על חנוכם פי שמונה מאשר על חנוך היהודים. במקום להוסיף על תקציב החנוך היהודי את מה שחבר מצד הסוכנות - הממשלה מוסיפה בס"כ רק 6000 לא"י ומיעצת לתת חנוך לילדים רק עד גיל של נ"ו שנה, ז.א. ליצור מחנה של עמי-הארץ, ולהוציא אל החיים ילדים שלא הספיקו עדין להכיר את היהדות ואת מקוריה: לא את הנביאים האחרונים, לא את המשנה ולא את התלמוד, עלינו לדרוש, שהממשלה תגדיל את תקציבה לנו בהתאם למסים שאנו משלמים, בהתאם לצרכינו בחנוך לכל הפחות לילדים עד גיל של 14 שנה, בהתאם לגדול הישוב ולהתפתחות הכלכלית של הארץ. הגיעה השעה שהישוב יקבל חזרה לצרכי החנוך את סכומי ההכנסות המרובות שהזא מכנים לקפת הממשלה, הקופאת על שמריה ויוצרת קפיטלים רובריים או ההולכת לסדר הלוואה גדולה לשם צרכים אחרים, בה בשעה שהיא עומדת ולוחצת עלינו שנקטין, שנצמצם, שנוריד את מדרגת השכלתנו ומדה ידיעותינו בחורה.

יש לציינן שהישוב מכנים מעצמו ע"י שכר למוד וע"י הקצבות מצד שלטוני הערים והמושבות סכום קרוב ל-40,000 לא"י למחלקת החנוך שלנו, סכום הכספים העולים בהחזקה בתי הלמוד חורה ובתי ספר פרטיים ומוסדות פרטיים שונים, והרי לדרוש מהישוב יותר - אי אפשר.

אבל כל זה שהוא מכנים לא מספיק, שכר הלמוד הגדול יותר מדי גורם בכל שנה להוצאת מאות ילדים (מערות המזרח העניים והעזובים) מחוץ בתי הספר העבריים ולכניסתם לבתי חנוך של המיסיונרים הנוצרים, ושמהים אל השלל ומקבלים את הילדים חנם. זמי במזרחי מחויב להחריע על תקלה זו, ולדאוג לחקונה.

ג.

אולם אם גם נשיג את הסכומים הנאמרים במדה המספיקה לכל בתי הספר לא נצא עדין ידי חובתנו, חובת היהודים דתיים, לחנוך.

בבתי הספר של המזרחי אין להסתפק אפילו בתקציב יותר שלם ויותר מלא, כפי המדה הכללית המתאימה לבתי ספר של החנוך החילוני. צרכי הדח בחנוך מרובים, ואין אנו יוצאים ידי חובתנו לשמים, אם לא נתעניין בבתי הספר שלנו באופן מיוחד, נוסף על התקציב הניתן ממחלקת החנוך במדה שזה ליתר בתי הספר.

בחי הספר של המזרחי אינם רק בחי למוד. לשם חנוך נוסף מלבד שעות הלמוד, נחוץ עוד תקציב נוסף, אם גם לא גדול. הילדים צריכים להמצא חח השפעה מורים ומדריכים דתיים גם שלא בשעת הלמוד. צריך ליצור מקום בשביל הילדים שמה יוכלו להחכים לשם הכנת שעורים וחזרות, לשם הפילה מסודרת בצבור, לשם בלוי זמן במנוחה ובמשחקים גם כן החח השנחה מדריכים. צריך למצא דרך להעסיק את הילדים גם בחדשי החפש הגדול והחם בא"י. הגענו למצב שאין ההורים שולטים בבית, שלא לכל משפחה יש בית מתאים ומשפיע במובן הדתי, שלא בכל עיר ובכל מושבה ישנה סביבה דתית מספיקה, ועלינו ליצור את הסביבה, את המועדון, את חברת הילדים ואת ארגוני הנוער, שימצאו חח השפעה מדריכים ופדגוגים דתיים ומזרחים. ולפעולות כאלה נחוצים כספים לא גדולים ביותר, כ-100 לירות לחדש היו מספיקים לחקן את המצב בכל נקודות הישוב, אשר החנוך המזרחי נוסד שם.

משבר יותר גדול נתהווה בחנוך התיכוני של המזרחי. ישנם אצלנו ארבעה בחי ספר תיכוניים: בירושלים שני בחי מדרש אחד למורים והשני למורות. בחל אביב: בית ספר ריאלי לבנים, תחכמוני" וגמנסיה לבנות, חלפיוח". בחי המדרש היו לפני שנים מועטות מקבלים את תקציבם המלא מתקציב המוכנות היהודית. כעת בית המדרש למורים שלנו מקבל רק שני שלישי תקציבו המספיקים להחזקת הכתות העליונות, בשעה שלכתות התחתונות אין דואג ואין מפרנס, והן עומדות להסגר. בית המדרש למורות מקבל רק את שלישי תקציבו מהמוכנות והמוסד מפרפר בין קיום למגירה, ולשנת תרצ"ד יאלץ לותר גם על השליש ולהסגר. בחי מדרש אלה וביחוד הסמינר למורים, מלאו חפקיד חשוב בחנוכנו. רק בית המדרש למורים נתן לנו את האפשרות להרחיב ולשפר את רשת החנוך, כי הניכיו וגומרינו הם הם טובי המורים בבחי הספר. אף בית המדרש למורות עשה דברים גדולים, בחחו לנו מורות מחונכות ברוח התורה, בנות חרדים, העובדות עכשיו בבחי החנוך שלנו בתור מורות.

בית הספר הריאלי, תחכמוני" בחל אביב הוא המשלים הכותרת והמסקנה של בית הספר העממי, תחכמוני" חל אביב, הגדול בכל בחי הספר שבארץ ישראל. אין ערוך לנוק ולהפסד שאנו מפסידים בשעה שגומרי בחי הספר העממיים לא ימצאו מקום להמשיך את חנוכט בבית ספר ריאלי זה, ויהיו נאלצים לפנות לבחי הספר הנבזתיים של הכלליים. שם הם פולטים כל מה שבלעו וספגו בילדותם בבית הספר המחיל של המזרחי. ובית ספר זה עומד להסגר מחוסר אמצעים. היחכן שהחפשים ידעו להעניק לגמנסיה שלהם מכל קצוי עולם עשרות אלפים לירות עד שבססוה ועד שהעמידו אותה על רגליה ואנו נכלה את המעם שיש לנו ולא נניא דרך להתזיק בו שלא ימוט!

לגמנסיה לבנות חלפיוח הזמין הקב"ה גואלים, את משפחת חכרנו היקר הישיש ר' יעקב צבי לזין מחל אביב (שיקגו) יאריך ה' ימיו ושנותיו, הוא שכנה את וביח וחוסך במוסד, הוא ובני משפחתו הנדיבה, ביד רחבה. אולם כל זה אינו מספיק בלי המיכה כלשהי מידי הצבור החרדי, גם במוסד זה נצטבר סכום החובות למורים עד שקמה למאח אותו.

בסך 1500 לא"י בשנה נוכל להתזיק בידי כל המוסדות הנ"ל עד שיתבססו ויעמדו על רגליהם.

יש צורך למצוא סכומים לא גדולים לשם המיכה במופריים צעירים, שיוכלו להכין לנו ספרי למוד בכוונ דתי. אנו ניזונים בעל כרחנו בספרים שחברו אחרים, וזה מזיק לחנוכנו. אמנם, אנו בוחרים בחמר שנחכר ע"י אנשים שנוהרו לנגע בדת, אבל זה לא מספיק בשעה שאין בספרים כוונ ומאיפה דתית לשם חנוך חיובי ברוח הדת והמוסר התורה ובמאורה.

בסך הכל נחוצים לפתוח כ-3000 לא"י לינה לצרכי חנוך
וחרבות הנוער בכדי לכסס ולשפר את בחי הספר שלנו ולחקן את
הלקויים בחנוך מנקודת השקפת הרח והמזרחי.

על המזרחי למצוא פתרון לשאלה חשובה זו, כל בלעדי פתרון
זה - עתידו של חנוכנו מעורר דאגה עמוקה. וסי' יודע אם נצא ידי
חמים כשלא נמצא את הפתרון הרצוי לשאלת קיום זו.

נסינו בשנה זו לחפ"א אמצעים לבחי ספר היכונייים על ידי
יסוד קורסוריונים אולם העלינו בידינו חרם, ועלינו לבקש דרכים
אחרות לכסוס החנוך התיכוני ולשפורו של החנוך העממי.

ד.

כחוצאות מכל הקמוצים שנעשו בשנה זו ושמחנו למעלה - באה
כמוכן הפחתה במספר בחי הספר וגני הילדים של המזרחי. כפי שיראה
הקורא ברשימה הסטטיסטית המצורפת לזה, נסגרו גני הילדים במספר
ניכר, מלבד זה נסגר בית הספר בכפר חטי"ן לרגלי בטול המושב. מאותה
סבה נסגר בית הספר בכפר גדעון, אחרי שלא נשארו שם כי אם 5 ילדים
הנאלצים ללכת בכל יום כרגל לעפולה מרחק של חמישה קילומטר הליכה
ועירה קילומטר הליכה וחזרה. הם היו יכולים לקצר להם את הדרך
וללמד בבפזוריה, אולם הם אין חנוך מזרחי, ובפפולה - חנוך מזרחי.

עבר מפקוח המזרחי לפקוח הכללי בית הספר במנתמיה לרגלי
הסגור בסוג החו"בים שבא עם ע"י הכנסת מספר גדול בערך של מחיבים
חדשים מחברי השמאל. יש גם לציין שהיו אמנם דרישות מצד מו"מכות
שונות להעברת בחי ספר למזרחי, אבל לא יצאו ההעברות לפועל.
בחדרה ניחנה ההצבעה רק 40 אחוז לטובת החנוך המזרחי. בערנו
הצביעו עם רוב האברים והחוזמים, ונגרנו 60 אחוז, ברובם סבין
הפועלים הכרי המחדרות העובדים.

מבאר יעקב באה דרישה להעביר את בית הספר לפקוח מזרחי
אולם המחלקה דחתה וחזרה ודחתה את סדור המשאל עד שהשמאל התגבר
בכת ולא נתן לסדר את המשאל, בדעו שהרוב הגמור בעד חנוך המזרחי.

חוצאות הדברים הנ: בחדרה נוסד בית ספר מזרחי פרטי
עם שני מורים ל-32 ילד. בבאר יעקב נוסד גם כן בית ספר מזרחי
פרטי, ובו 29 ילדים. מו"מכות אחרות כראותן עד כמה המחלקה מכבירה
ודוחה את ההעברה לפקוח המזרחי, פתחו מעצמן בחי ספר פרטיים ברוב
המזרחי: בכפר סבא - בי"ס מזרחי עם שני מורים בשב' מונטיפיורי
ע"י חל אביב שני מורים בבית וגן ע"י ירושלים - מורה אחד
הצליה י מורה אחד. לינה הבאה דורשת באר יעקב שוב משאל הורים
ליים העברה בית הספק לפקוח המזרחי. גם המו"מכה עקרון דורשת
העברה לפקוח המזרחי. אנו מקוים שהפעם מחלקת החנוך חזרה לסדר את המשאל
המשאלים, בכדי שלא לפזר את החנוך לרשת של בחי ספר פרטיים.

הקורא ברשימה הסטטיסטית המצורפת לזה, נסגרו גני הילדים במספר
ניכר, מלבד זה נסגר בית הספר בכפר חטי"ן לרגלי בטול המושב. מאותה
סבה נסגר בית הספר בכפר גדעון, אחרי שלא נשארו שם כי אם 5 ילדים
הנאלצים ללכת בכל יום כרגל לעפולה מרחק של חמישה קילומטר הליכה
ועירה קילומטר הליכה וחזרה. הם היו יכולים לקצר להם את הדרך
וללמד בבפזוריה, אולם הם אין חנוך מזרחי, ובפפולה - חנוך מזרחי.

ועתה די למרוח כל ההרפתקאות והסבל י"י בכל זאת לציין שהרבה מבחי
הספר שלנו הראו התקדמות בלמוד ובחנוך. המורים עשו רוב המקומות
התאמצויות יוצאות מן הכלל והתנדבו להמלים בעבודה מה שהמחלקה
מסירה. דבר זה גרם שבבחי ספר אחדים גדל מספר הילדים באופן ניכר,
גם הלמודים בהרבה מבחי הספר שבערים התקדמו. לעומת זה - כפרים
במקום שהופחת מספר היעות ונשארו בעבודה מעט מורים - לא הועילו
התאמצויות המורים, והגובה של הידיעות ירד. רק באחדים מבחי ספר
כפריים יוצאים מן הכלל יועד המקום היחדל למלא את חסרונם ע"י
זה משלם למורים נוספים, והלמודים התקדמו בהם באופן ניכר.

לעומת זה יש לציין ברוב בחי הספר במושבנות הקטנות התקדמות נכרת בחנוך הדתי בפרט ובחנוך בכלל. התפילה בצבור לילדים קנתה שם זכות אזרח. היחס ללמודי הקדש מצוין, אהבת החורה ודרכי המוסר בולטים אצל ילדי בחי הספר האלה במקומות הקטנים אשר בית הספר הוא היוצר שם את הסביבה הרוחנית.

אולם, במקומות גדולים יותר פשטה המלחמה מצד מפלגות הימאל (באפק הדתי הכתוב מדבר) הולך לפעמים ונערך ציד נפשות ממש למפלגות ימנות בין ילדים פעוטים. נעשים מאמצים להוציא אותם מחוץ השפעה בית הספר הדתי, ובידינו אין אמצעים ליצור את הסביבה שלנו ולטפל בילדים די בכדי שלא יפלו לרשת שטמנו להם מפלגות אחרות. אבל על זה כבר דובר למעלה.

.1

ובכדי לסים בכי טוב עלינו לבשר את חברינו שבשנים האחרונות עזר לנו הקב"ה לרכוש בנינים חדשים לאחדים מבחי הספר שלנו.

הולך זנבנה בית בשביל בית הספר לבנים נצח ישראל של המזרחי בחיפה. שנים על שנים נמצא בית ספר זה בעיר העתיקה כבית גרוע של ערבי ללא חדרים טובים וללא תקונים ושכלולים, בבית שגרם לנו עלבון ובוז. והנה נרבה לנו משפחת מרקס היקרה מקניגסברג סכום הגון כ"1200 לא"י לחחילה בנין מעזבון הצדקה של אביהם המנוח הרב צ"ר שלמה מרקס ז"ל. השגנו כמו כן מהכרזת הנדיב שיח"י ויארץ ימים מגרש יפה וטוב (1800 מטר מרובעים) במקום מרכזי בחדר הכרמל לאותו בי"ה. וכה נגשנו לבנין, ומקוים אנן, שלראשית השנה הבאה עלינו לטובה נוכל איה"ש להעביר לבית זה את בית הספר. את הכסף החכר אנו מקוים לשלם ע"י שכר-דירה, שנקבל מקהלת חיפה במשך השנים הבאות. גם קראנו לנדבות ומצפים לטוב לבם של אחינו שיחיו שיבואו לעזרתנו בכדי שנוכל להשלים את הבנין הראשון לחנוך המזרחי בעיר העתיד.

בנין חדש נחוסף לנו ג"כ בתל אביב. כבר הזכרנו שמשפחת לויין הנדיבה בנחה שם את בי"הם חלפיוח בעזרת העירייה בת"א ובהשתתפותה בסכומים הגונים. העירייה גם נחנה והוסיפה ונחנה את המגרשים הנחוצים בהתאם לגדול בית הספר העממי. בשנה שעברה נתן מר משה אליעזר לויין שיחיה את הסכום הדרוש (1400 ל"א"י). לבנין הקומה הראשונה לגמנסיה לבנות, חלפיוח", והבית הוקם ע"י העירייה ועל המגרשים שהיא נחנה.

ולבסוף, בעזרת הקה"ל מכספי עזבון גוף ז"ל (ממוסקבה) נקנה על ידנו הבית, בו נמצא בית המדרש למורים, מזרחי" בירושלים, ומהיום המוסד עם הספרייה העשירה, שקבל מעזבון אליעזר פרינץ ז"ל, מצאו להם מקום מנוחה והתפתחות שלוה.

כמו כן ישנה הבטחה שעיריית ח"א תעזור לנו בשנה הבוע"ל להשלמת בנין החכמוני בת"א ע"י סכום ההלוואות לבנינים שהיא עומדת לקבל מאת הממשלה. שאלת הבנין של החכמוני מעוררת דאגה מחמת רבוי החובות שנצטברו אצל המזרחי, אשר על שמו נקרא הבית. עוד לא הוסרה הסכנה המרחפת על הרכוש החשוב הזה, אולם מקוים אנו שבנק המזרחי והמרכז העולמי של המזרחי יבינו את ערך הבית הזה למזרחי ולחנוכו, וידעו לנצור עליו מכל משמר ולהוציאו מחזקת ככנה, אם גם הדבר ידרוש התאמצויות וקרבתות.

ויהי רצון, שלשנה הכע"ל נצא מן המשבר הגדול, בו נמצא כל החנוך בארץ, דבר המעורר חסרון הוא הסתירה המרובה בין ההישגים הגדולים בהקדמות הכללית בארץ, רכוי הישוב והוליה מצד אחד, ומן הצד השני - צמצום החנוך, הפחתה מספר הכחות, הקטנת תקציב החנוך והחובות המרובים שהוא שקוע בהם. הבה נקוה, שהקונגרס ומנהיגי הישוב ימצאו בעזרת השם את הדרך לצאת מחוך הסתירה המזרה הזאת.

נקוה, שצם המזרחי מצדו יחשב דרכו ויחמיד להקדיש יותר חשומה לב לחנוך הדתי ולצרכי בית הספר המזרחי ולחרכות החורה והדת בין הנוער, ההולך ונעשה לאדוני הארץ.

- - -